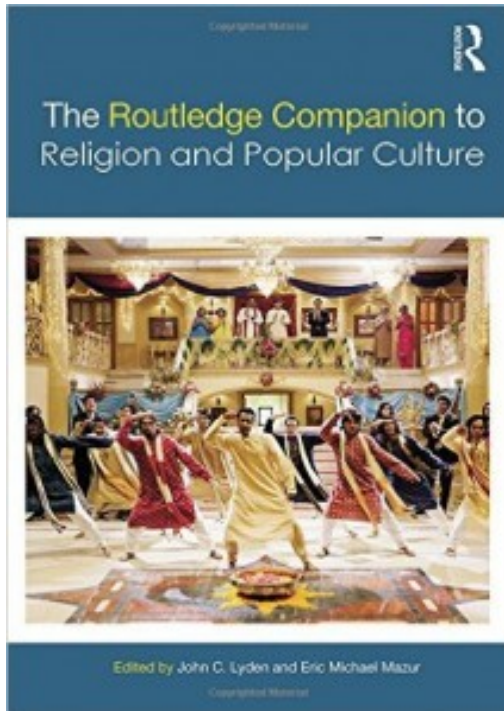

Ajankohtainen lisä uskonnon ja populaarikulttuurin tutkimukseen (Nina Maskulin)

Nina Maskulin
Helsingin yliopisto

John C. Lyden & Eric Michael Mazur (eds.) 2015. *The Routledge Companion to Religion and Popular Culture*. London and New York, Routledge, 584 s.

Artikkelikokoelman otsikko kertoo, mikä on uskonnon ja populaarikulttuurin tutkimusta kartoittavan teoksen keskeinen tavoite ja lupaus. Tutkimuskumppanuuteen kannustava teos kokoaa yhteen kysymyksenasetteluja, jotka angloamerikkalaisessa tutkimuksessa nousevat keskeisiksi tarkasteltaessa yhteiskunnallista muutosta uskonnon ja populaarikulttuurin näkökulmasta.

Artikkeliteos on 586-sivuinen, mikä on melkoinen sivumäärä brittiläis-amerikkalaisen kustantajan Routledgen *Religion Companions*-sarjassa. Sen tavoitteena on avata uutta tutkimusta ja akateemisia keskusteluita artikkeliteosten muodossa. Sarjassa on aiemmin ilmestynyt uskontoa ja elokuvaa käsittelevä artikkelikokoelma (Lyden 2011). Tulevissa sarjoissa käsitellään Koraania, Afrikan kristillisyyttä ja kuolemaa ja kuolemista. Teoksen artikkelit ovat kaikki alkuperäisiä, mikä olisi tarjonnut hyvän mahdollisuuden tarkastelukulmien kokoamiselle esimerkiksi johdantoon tai yhteenvetoon.

Teoksessa painottuu kristinuskon, juutalaisuuden ja populaarikulttuurin välinen kiinteä suhde. Teoksen ensimmäisessä ja toisessa osassa painopiste pysyttelee valtavirtapopulaarissa, kun kolmannessa osassa on edellisten lisäksi tilaa nykypakanuudelle, hindulaisuudelle, islamille ja buddhalaisuudelle. Artikkeleita on yhteensä 28, ja niiden kirjoittajat ovat teologeja ja uskontotieteilijöitä, mediatutkijoita, antropologeja, kirjallisuudentutkijoita ja valtiotieteilijöitä, mistä seuraa, että uskontoa ja populaarikulttuuria tarkastellaan paikoin monitieteisesti.

Englanninkielisen globaalin maailman näkökulma ja Yhdysvallat tulee esille sekä johdannossa että artikkeleissa. Kirjoittajista viisi on Pohjois-Euroopasta, joista neljä Iso-Britanniasta ja yksi Suomesta, kaksi Australiasta ja 21 kirjoittajaa Yhdysvalloista. Toinen toimittajista, John Lyden perustee painopisteen valintaa ensimmäisen osassa. Hän käsittelee uskonnon, kulttuurin ja populaarikulttuurin rajaamaa aluetta asemoiden sen amerikkalaiseen teologiseen keskusteluun.

Uskonnon ja populaarikulttuurin tutkimuksesta on saatavilla runsas määrä e-journaaleja, artikkeleita ja artikkelikokoelmia, mutta melko vähän monografioita. Teos tuo tarkasteluun visuaalisen kulttuurin lisäksi kirjallisuuden, materiaalisen kulttuurin sekä ei-uskonnollisten paikkojen ja uskonnonkaltaisuuden keskustelut.

Kirjan kokonaisuuden hahmottamiseen menee jonkin verran aikaa, koska kokoelma jakautuu johdantoon ja kolmeen osaan, joiden näkökulmina ovat 1. käsitteet ja keskustelu, 2. uskonnon ja populaarikulttuurin kohtaamiset ja 3. uskonnolliset perinteet. Kirjan toinen osa käsittää kolme osastoa. Kirja kirjassa -esitystapa vaikuttaa kiireen sanelemalta ratkaisulta. Lukija, joka odottaa johdannolta katsausta artikkeleissa käytävään tutkimuskeskusteluun, joutuu pettymään. Johdantoluku on tiivistelmä, jossa esitellään kirjan rakenne. Johdantoja on teoksessa yhteensä viisi ja ne toimivat kaikki samalla tavoin, esittelyinä.

Aikaisemmissa tutkimuskentän kulmakivissä johdannot ja loppusanat ovat keskeisessä asemassa, ne ovat eräänlaisia artikkelikokoelmiensa pääkirjoituksia ja tutkimuskentän kartoitusta. Niihin on pyritty kokoamaan tutkimusalan ajankohtaisia keskusteluja, kuten kulttuurintutkimukseen ja sosiologiaan näkökulmia käyttävä Gordon Lynch (2007) kirjassaan *Between Sacred and Profane – Researching Religion and Popular Culture* ja teologit Eric Mazur ja Kate McCarthy (2001/2011) teoksessa *God in the Details – American Religion in Popular Culture*. Kumpikaan teoksista ei ole johdannoiltaan vanhentuneita.

Nyt tarkasteltavana olevan *Companionin* ensimmäinen osa koostuu määrittelyistä ja keskusteluista, joita Lyden kutsuu sivulta 1 alkavassa johdannossa menetelmällisiksi esseiksi. Hän asettaa tavoitteen hahmotella perussääntöjä tutkimuskentälle. Lyden ja myös Mazur erittelevät uskonnon ja populaarikulttuurin aikaisempia keskusteluita pysytellen tiivisti teologiapainotteisessa tutkimusotteessa. Lydenin artikkelissa keskeiset käsitteet, kuten uskonto, kulttuuri ja populaarikulttuuri käsitellään käydyn tutkimuskeskustelun kautta. Kysymys on hyvä: miten uskonnon ja populaarikulttuurin tutkijat ovat käsitteitä käyttäneet?

Lyden toteaa käsitteenmäärittelyn olevan vaikeaa, koska käsitteet eivät ole ideologisesti neutraaleja. Voidaan hyvin kysyä, onko monimutkaisten kulttuuri-ilmiöiden tutkimuksessa ylipäätään käsitteitä, jotka eivät ole jonkin ideologian läpäisemiä? Mazurin menetelmällisessä esseessä aikaisemmat keskustelut pohjaavat essentialistisille lähestymistavoille, joissa uskonnon funktioiden ja piirteiden määrittely etenee yhä syvemmälle tulkintoihin. Vaarana on, että menetelmällisesti työläämmän kulttuurintutkimuksen näkökulmien käsittely jää silloin ohueksi. Ensimmäisen osan käsitekeskusteluiden yhteenvedot ovat tästä näkökulmasta yllättävän ponnettomia ajatellen kirjan kokonaisuutta ja erilaisten lähestymistapojen tarjoamia pohdintoja. Lupaus jää lunastamatta.

Kulttuurintutkimuksen selkäranka on konteksti, historiallinen ja ajallinen konstruktio, jonka tutkija tarkentaa ja rajaa. Monitasoista kenttää tutkittaessa käytetään usein työkalupakkia, useamman menetelmän yhdistelmiä, jolla tutkimuskysymystä valaistetaan eri näkökulmista. Kun menetelmänä on käsite, sen määrittelyn tulisi olla tasapainossa tutkimuskysymyksen kanssa. Jos näin ei ole, käsiteanalyysistä tulee toisinto, edellisen kopio. Käsite onkin tärkeä rajauksena ja esiyymärryksenä. Kun uskontoa ja populaarikulttuuria tarkastellaan menetelmällisesti, monipuolinen analyysi valaisee sosiaalisia rakenteita ja ilmiöitä.

Mitä tutkijat tuottavat, kun uskontoa tarkastellaan universaalina kategoriana? Uskonto on abstraktio, mikä toimii teoreettisessa keskustelussa, kuten uskontofilosofiassa tai teologiassa.

Saman kysymyksen voi esittää kulttuurista: millaista kulttuuria tutkitaan ja rakennetaan, kun käsite määritellään pysymällä korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välisessä jaottelussa? Kokoelman artikkeleissa on helmiä, jotka vastaavat monipuolisesti myös näihin kysymyksiin.

Companionin toinen osa käsittelee uskonnon ja populaarikulttuurin kohtaamisia, ja sen alaotsikko on *Encounters*. Se on teoksen painavin osuus jakautuen edelleen kolmeen osastoon: medioituneisiin kohtaamisiin, materiaaliin kohtaamisiin ja paikkoihin, jotka ovat luonteeltaan ei-uskonnollisia ja populaareja. Ensimmäisessä osastossa medioita ja medioitumista tarkastellaan sadan vuoden perspektiivillä Yhdysvaltoihin tarkentaen. Jolyon Mitchellin journalismia käsittelevä menetelmällinen artikkeli paneutuu uskonnon ja uutisten väliseen suhteeseen kulttuurintutkimuksen näkökulmasta. Heidi A. Campbellin ja Paul Emerson Teusnerin Internetiä ja sosiaalista verkostoitumista käsittelevä artikkeli sisältää erinomaisen työkalupakin ja käsitteet, jotka kiinnittyvät kontekstiinsa. Molemmat kirjoittajat ovat pitkän linjan tutkijoita ja opettajia, mikä tulee esiin tekstien selkeässä tavoitteenasettelussa ja toteutuksessa.

Toinen osasto käsittelee materiaalista kulttuuria: kirjallisuutta, sarjakuvaa, ruokaa, muotia ja leluja ja kitchiä. Artikkelit ovat kiinnostavia ja tuoreita. Jennie Chapman tarkastelee amerikkalaista uskonnollista fiktiota, kertomakirjallisuutta kulttuurisena ilmiönä. Artikkeli on monipuolinen katsaus amerikkalaiseen uskonnolliseen viihde- ja fantasiakirjallisuuteen, jossa teemat, kuten apokalyptiikka, rotu ja suvaitsevaisuus ovat saaneet miljoonayleisöjä. Benjamin Zellerin ruokaa ja ruuanlaittoa käsittelevässä artikkelissa keskustellaan myös ruokajärjestyksestä osana uskonnollisia ja eettisiä elämänarvoja ja identiteettiä. Elämäntapavalinnat ja *lifestyle* maailmankatsomuksellisia valintoina on hienovaraista kieltä, jota käydään kuluttamalla. Kapitalismista ja konsumerismistä uskonnon ja populaarikulttuurin kontekstina keskustellaan kolmessa artikkelissa. Ideologioista kommunismi on populaarikulttuuria, mutta uusliberalismia ei teoksesta vielä löydy.

Kolmas osasto on yhtä tuore. Se lähestyy tapahtumia ja tiloja, jotka ovat materialistisia, kuten shoppailua, kuluttamista, *Electronic Disco Music* -tanssitapahtumia, joissa näyttämö ja näyttämisen teemat ovat keskeisiä toiminnan fokuksia, kuten urheilussa ja kansallisia monumenteissakin. Sarah McFarland Taylorin artikkeli shoppailusta ja kuluttamisesta on näkökulma näyttämiseen, jolla ilmaistaan ja otetaan kantaa siihen, mitä arvostamme ja mitä emme arvosta, mikä on populaarikulttuurin keskiössä. Taylor käyttää kulttuurikriitikko Walter Benjaminin kehikkoa esitellessään kuluttamisen, kapitalismin ja uskonnollisen kielen välisiä suhteita. Kansallisista monumenteista ja kansalaisuskonnosta kirjoittava Darryl Catherine lähestyy aihetta historiallisesti kansallisen muistin ja muistamisen rakentamisen näkökulmasta. Kansalaisuskonnon symbolien ja muistin tuottamisen näkökulma johdattaa lukijan kolmanteen osaan, uskontoperinteisiin.

Kokonaisuutena uskontoperinteitä käsittelevä kirjan kolmas osa on ajankohtainen ja monipuolinen vastaus ensimmäisen osan herättämiin kysymyksiin, millaista uskontoa ja kulttuuria tutkijat tuottavat ja rakentavat käsitelmärittelyillä, jotka eivät kiinnity arkiseen ja populaariin? Kuten aiemmin todettiin, teoksen näkökulma uskontokentän muutokseen on amerikkalainen: uskonnon ja kulttuurin representaatiot ymmärretään yhtenäisinä symboleina katolisessa, protestanttisessa, evankelikaalisessa tai juutalaisessa kehyksessä. Tästä näkökulmasta tarkastellaan myös vähemmistöuskontoja. Artikkeleissa valtakulttuuri muokkaa vähemmistössä olevien uskontoperinteitä erilaisten motiivien ja representaatioiden avulla. Näitä tuotetaan ja käytetään moninaisissa, ei-uskonnollisissa käyttöyhteyksissä ja arkisissa mediatilanteissa.

”Buddhalaisuus on meemi, jolla on hyvä vastaanotto”, kirjoittaa James Mark Shields. Hän on nykybuddhalaisen ajattelun tutkija, joka esittelee evolutiivisen näkökulman uskontoon. Buddhalaisuutta voidaan tarkastella populaarina, kuten mitä tahansa uskontoa. Shieldsin mukaan uskonnon menestystä ja sopivuutta ohjaavat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset odotukset ja tarpeet määritellyssä kulttuurisessa ympäristössä. Artikkeli tarkastelee buddhalaisuutta protestanttisten ja buddhalaisten arvojen leikkauspisteessä.

Islamin mediarepresentaatioita tarkasteleva Will Lafi Youmans käyttää medioitumisen ja

postkolonialistisen tutkimuksen näkökulmia muslimidiskurssien tarkastelussa. Hän analysoi muslimirepresentaatioita islamofilian ja islamofobian käsittein ja toteaa, miten näillä käsitteillä operoiva valtakulttuuri ei tuota muslimeille myönteistä roolia, vaan molemmat vähentävät muslimien toimijuutta tai tuottavat epäilyksiä heitä kohtaan. Tänäpäin muslimirepresentaatioilla oikeutetaan yhtä lailla paikallispoliisin profilointi kuin kansallinen turvallisuuspolitiikka, mikä kaventaa muslimien yhteiskunnallista tilaa ja oikeuksia tulla "tavalliseksi ja arkipäiväiseksi".

Avainsanoja ei artikkeleissa ole mainittu, mikä olisi ollut arvokasta lukijalle. Avainsanojen puuttuessa etsin indeksistä useimmin toistuvia sanoja. Indeksissä temaattisia avainsanoja on yllättävän vähän, noin 20 kappaletta kokonaisuudessaan. Temaattisuudella tarkoitan sitä, miten avainsana on saanut rinnalleen tarkentavan määreen. Näitä temaattisia tiheytyksiä ovat indeksissä anglikaanisuus, Raamattu, Iso-Britannia, kristinusko, fundamentalismi, klassinen Kreikka, juutalaisuus, katolisuus, ortodoksisuus ja protestanttisuus, mikä tukee teoksen painotusta. Teoksessa on 30-sivuinen indeksi, joka koostuu teos- ja henkilöhaun yhdistelmästä alaviitteinen.

Kulttuuri on tavallista, kuten Raymond Williams (1958), brittiläisen kulttuurintutkimuksen isä, kirjoittaa esseessä *Culture is Ordinary*. Amerikkalainen uskontososiologi Courtney Bender palaa 2016 arkipäiväiseen ja materiaaliseen tilaan ja paikkaan, jossa uskonnollista tai henkisyttä eletään ja tuotetaan myös ei-uskonnollisissa yhteyksissä. Uskonnon ja populaarikulttuurin tutkimuksen vivahteikas analyysi on mahdollista, kun alati muuttuvan kulttuurin keskeinen osa ymmärretään orgaanisena osana aikaan ja paikkaan sidottua kulttuurin kenttää. Paras puoli teoksen laajuudessa on sen tarjoama keskustelukumppanuus, jossa monipuoliset lähestymistavat mahtuvat monitieteiselle tutkimuskentälle. Siitä näkökulmasta teos on ajankohtainen lisä uskonnon ja populaarikulttuurin tutkimuskirjallisuuteen.